

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

door **WILLEM TIP**

Zeildoekweverij, linoleum, lijnbanen

De zeildoekweverij in Krommenie en Assendelft is in het midden van de negentiende eeuw goed voor 20.000 rollen zwaar zeildoek, een niveau dat men ook bereikte vlak voor de Franse tijd. De stoom betekent echter ook het eind van deze bedrijfstak. In Assendelft verdwijnt de huisnijverheid volledig. Zeildoek, voor zover nog nodig in de scheepvaart, wordt na 1901 alleen gemaakt in Krommenie.

Een nieuwe toepassing vindt men echter in de vervaardiging van linoleum. Het traditionele zeildoek en de voortbrengselen van de al even traditionele lijnolieslagerij komen daarin te samen. De linoleumfabriek in Krommenie start in 1898 en heeft in 1916 al 125 personeelsleden aan het werk. In de jaren na 1980 heeft het bedrijf 700 tot 800 medewerkers. De drie lijnbanen die de Zaanstreek rond 1850 nog telt, zijn rond 1870 alle verdwenen. De stoomvaart heeft ze niet meer nodig.

Papiermakerij

De papiermakerij vindt in het midden van de negentiende eeuw plaats in 15 papiermolens en de papierfabriek van Van Gelder in Wormer. Van de molens zijn er in 1911 niet meer dan 2 over (in Westzaan). De Wormer papierfabriek sluit in 1980. Sindsdien is de molen De Schoolmeester in Westzaan, nu eigendom van 'De Zaanse Molen' de enig overgebleven vertegenwoordiger van deze ooit zo bloeiende Zaanse bedrijfstak.

Pellerij en malerij

De pellerij en malerij vormen van oudsher belangrijke bronnen van Zaanse werkgelegenheid. In de eerste helft van de negentiende eeuw verwerkt men vooral tarwe, rogge en gerst uit Noord-Europa. Het werk gebeurt in molens (in 1851: 44 pelmolens, waarvan 31 in Zaandam-Oost). Na het midden van de eeuw schakelt men over op tarwe, maïs en rijst.

Een volledig nieuwe industrie ontstaat na 1870 langs de Zaan: de machinale rijstpellerij en de vervaardiging van maïszetmeel. In 1901 telt men al 40 pellerijen en malerijen, waarvan 13 fabrieken op stoom of op gas. Ongepelde rijst en maïs worden per schip in grote hoeveelheden aangevoerd.

De Eerste Wereldoorlog roept de onstuimige groei echter onverwacht een halt toe. De aanvoer van rijst

De Dolphijnstraat, tussen het leven en de dood

In 1942 werd wegens ruimtegebrek op het oude kerkhof aan het einde van de Dolphijnstraat de algemene begraafplaats aangelegd. Omdat de begraafplaats in het dorp voor velen een belangrijke plaats is organiseren we voor ieder die daar behoefte aan heeft een bijeenkomst.

In de grote tent kunt u informatie vinden over de

Foto: Westzaanse Digitale Beeldbank

uit het Verre Oosten stekt. Na de vrede in 1918 blijkt dat de productielanden zelf hun rijst zijn gaan pellen. De gerstpellerij is al eerder tot staan gebracht. Pelmolens zoals Het Prinsenhof in Westzaan worden omgebouwd voor het malen van andere producten. Gort is in de welvarende twintigste eeuw geen volksvoedsel meer.

Levensmiddelen

De Zaanse levensmiddelenindustrie komt tot bloei na 1870, hand in hand met de uitbreiding van de Zaanse handel in koloniale en kruidenierswaren. Vooral in Zaandam en Koog aan de Zaan ontstaan koek- en beschuitbakkerijen. De voedingsmiddelenindustrie groeit nadien uit tot een van de grote Zaanse werkgevers. Het aantal mensen dat werk vindt in de levensmiddelenindustrie loopt op van 850 in 1851 tot 8000 in de jaren na 1950. Daarna neemt het aantal arbeidsplaatsen weer af tot circa 5000 in 1983.

Molenaar's Kindermeel

Een volledig nieuw product bezorgt Westzaan rond 1900 een onverwacht bloeiende industrie: Molenaar's rijstbloem Kindermeel.

In 1888 maakt de Westzaanse huisarts Dr. J. van der Broecke zich ernstige zorgen over de levenskansen van Geertje, een vijf maanden oude baby. De zuigeling is zwak en veel te licht. Hij vraagt aan P. Molenaar of hij raad weet. Molenaar is in deze jaren molenaar in 'De Duinmeier', een pelmolen in het land achter Avis' Verffabrieken. Hij pelt er

mogelijkheden die de begraafplaats biedt. Over grafmonumenten kunt u vragen stellen aan een uitvaartbegeleider.

Daarnaast vinden de volgende activiteiten plaats:

- Workshops bloemstukjes en herinneringsvaasjes;
- Westzaanse harpgroep, musici op trompet en viool;
- fototentoonstelling, dichters lezen voor uit eigen werk;
- kinderboeken schrijver Hans Kuyper;
- Demo Raku-urnen bakken;
- film Father en Daughter.

Deel 57

rijst en gerst. Voorzichtig maalt hij wat rijst uit zijn voorraad tot rijstbloem. Daarbij volstaat voorlopig een koffiemolen.

'Het kind nam 't graag', meldt later opgetogen een verslaggever, 'het groeide als kool, werd dik en vet, en niet alleen dat 't in leven bleef, maar 't werd een toonbeeld van gezondheid'.

Na dit hoopvolle begin duurt het toch nog een aantal jaren voordat de productie van Molenaars kindermeel werkelijk op gang komt. In 1896 begint Molenaar heel voorzichtig met 700 pakjes.

De ondernemer Molenaar is in deze jaren ook actief in de socialistische vakbeweging. Al in 1883 treedt hij toe tot de Socialistenbond Koog-Zaandijk. In 1897 heeft onder zijn leiding de eerste Zaanse fabrieksstaking plaats bij de oliefabriek De Engel in Wormerveer. Hetzelfde jaar sticht hij het Plaatselijk Arbeids Secretariaat in Westzaan en samen met anderen het PAS Zaanstreek.

Wacht u voor namaak

De vaderlandse pers heeft Molenaar's Kindermeel echter opgemerkt. In 1899 herinnert De Telegraaf zijn lezers uitgebreid aan de wonderbaarlijke genezing van Geertje, elf jaar eerder. Het vijfmaands kindje was, aldus de krant, volgens de doktoren ten dode opgeschreven. Het bleef echter in leven dankzij anderhalve liter lauwe melk 's daags, vermengd met rijstbloem.

In 1901 is de productie gegroeid tot meer dan 100.000 pakjes. Kort daarna (1905) plaatst Molenaar een gasmotor in zijn molen. Hij gaat ook exporteren. In 1908 zet hij al een half miljoen pakjes af. De molen wordt te klein.

Aan de Nauernasche Vaart opent hij daarom in 1911 een nieuwe stoomfabriek. Rijstschepen kunnen hier eenvoudig voor de deur afmeren en uitladen. Een uitbreiding van het pand volgt twee jaar later. Er werken dan al veertig mensen. In de jaren na 1930 verkoopt Molenaar vier tot vijf miljoen pakjes per jaar. Het hele proces van malen, afwegen, vullen en verpakken is hoogmodern en gebeurt met de nieuwste machines. Ieder pakje Molenaars Kindermeel toont een waarschuwend tekst:

'Wacht u voor namaak en eisch op ieder pakje het controlezegel van dr. Van Hamel Roos en Harmsen en het merk van Molenaar & Co - Westzaan'.

In de Tweede Wereldoorlog heeft de fabriek enige tijd geen nieuwe aanvoer van rijst. Regeringsvoorraden staan echter ter beschikking. In de latere oorlogsjaren mengt men noodgedwongen tarwe en roggemeel bij.

Voor kinderen is er een speciale tent met activiteiten. De toegang is natuurlijk gratis en voor iedereen is er koffie, thee of limonade.

Plaats: Parkeerplaats einde Dolphijnstraat.

Datum en tijd: zaterdag 19 juni 2010 tussen 15.30 en 20.30 uur. Eventuele vragen kunt u mailen naar: Dolphijn2010@hotmail.com. En let u op de publicaties in de plaatselijke media.